

Ljuskronor.

Det finns väl knappast en kyrka i Sverige som inte äger en ljuskrona. De allra flesta ståtar med tre, fyra eller ofta flera, och många av dessa äro vackra arbeten i mässing. Form och dekoration äro mycket varierande och det är tydligt, att ljuskronorna av mässing genomgått en skiftande och intressant utveckling. Egendomligt nog har detta rika material tidigare icke bearbetats. Först nu i samband med professor Sigurd Erixons omfattande forskningar rörande svensk mässingsproduktion ha de svenska kyrkkronornas historia ingående studerats.

I en stor och vackert utstyrd volym kallad *Mässing* (Stockholm 1943; kr. 80:—) har Sigurd Erixon givit oss en försmak av detta märkliga material. Hundratals konstfulla ljuskronor passerar revy, analyseras och beskrivas.

Till de allra tidigaste och allra märkligaste hör en gotisk metallkrona från *Örtomta kyrka*, som avbildas här. Stammen är ersatt med en vacker madonnabild omgiven av en korg. Anmärkningsvärt är att kronan uppträder som genomgående ornament. Den återfinnes inte bara på madonnans huvud utan även som sockel för figurer, som krön och som avslutning nedåt. Örtomtakronan har jämförts med en del tyska ljuskronor i Ost- och Västpreussiska kyrkor framför allt en i Mariakyrkan i Kolberg, som är tillverkad 1424. Denna datering passar också på den östgötska ljuskronan (icke 1525—1575 som det uppgives i »Mässing»), som också tydligt röjer sig som importprodukt. Bland jämnåriga kronor i svenska kyrkor kan den i skönhet endast jämföras med kronan i Sireköpinge, som också är tysk.

En svensk mässingsproduktion började först under Johan III:s tid. Först vid 1600-talets början blev det mera fart i tillverkningen. Då grundades först en mässingsmanufaktur i Nyköping och därefter (år 1607) det berömda Skultuna bruk, senare även mässingsbruken i Norrköping, Gusum och Bjurfors. Alla dessa bruk ha levererat ljuskronor och andra kyrkliga föremål (Norrköping och Gusum särskilt dopfuntar av mässing). Inga bruk ha dock lett utvecklingen av ljuskronor på ett så betydelsefullt sätt som Skultuna. Den krontyp, som snart nog under 1600-talet blir den ledande, kom att utvecklas ur renässansens former. Dess karakteristiska drag äro kulan, som avslutar kronstången. Från denna stång utgår ljusarmarna, som först ha en mjuk S-form men senare

Ljuskrone från Skultuna bruk i Söderköpings stadskyrka, levererad 1693 (efter Sigvard Erixon, Mässing).

får flera böjningar. Uppåt avslutas stängen oftast av en dubbelörn, som är ett minne av staden Dinants vapen — Dinant i Belgien var mässingsproduktionens urgamla hemort. De äldsta kronorna av denna typ, som tillverkats i Skultuna, återfinnas som sig bör i Skultuna kyrka, dit de skänktes 1633.

Först efter denna tid och mot mitten av århundradet under barockens glansdagar modifieras denna enkla och relativt funktionella form. Krönornamentet utformas ibland till symboliska figurer. Kulan får inte behålla sin enkla klotform utan blir stundom päron- eller melonformig eller förses nedtill med en bladrossett och knopp. Ibland kan den t. o. m. ersättas med en bygel. Största förändringarna inträffa med ljusarmar och ljuspipor samt de prydnader, som i riklig mängd plockas in mellan armarna invid stammen. Här myllrar av reflexornament i form av små spiror eller obelisker fästa på armarna bakom ljusen. Under senbarocken användes också flammor uppstigande ur små urnor eller bladbuketter. Som reflexornament uppträder solar eller blommor mellan ljusarmarna på stammen eller någon gång bakom ljusen.

Användningen av hela denna dekorativa apparat blev omtyckt och underlättades genom den genomgripande förändring i tekniskt avseende, som övergången från gjutning till mässingsslageri innebär. Denna förändring inträffade dock först på 1700-talet. I och med denna förändring upphäves delvis den för en hastig stilutveckling hämmande faktorn, som bestod i sparandet av gamla gjutformar.

Som ett exempel på en rikt dekorerad Skultunakrona kan här nämnas en ljuskrona, som år 1693 levererades till *Söderköpings stadskyrka*, se avb. Den krönes av en genie med palmkvist och bok. Från den rikt profilerade stammen utgår tre ljuskransar, och de spänstigt böjda ljusarmarna äro elegant dekorerade. Droppskålarna äro formade som blomkalkar. Linjespelet och inte minst ljusverkan i denna stora, 2, 3 m. höga krona, har en utomordentlig schvung och livfullhet.

Skultuna bruks ledande krongjutare hette på denna tid Hans Hornafwer. Han livnärde sig även som kittelförare d. v. s. resande i mässingsartiklar från bruket. Hans fader Påvel hade före honom tillverkat ljuskronor, men utformningen av de typiska Skultunakronorna är säkerligen Hans' förtjänst. Han dog 1720. Av sönerna som ärvde faderns yrke, är åtminstone Jan mera känd. Mera betydande var svärsonen Johan Ekeroth med sonen Erik, vilka

skapade övergångstidens ljuskronor fram till 1700-talets mitt. Rokokons alster har en annan medlem av släkten, Mats Hornafwer till upphovsman. En vacker krona i Kila kyrka daterad 1756 är signerad av honom. Mats Hornafwer upplevde även den gustavianska stilen, som betecknar en viss avmattning i denna konstart.

Ända till våra dagar har tillverkningen av konstnärliga ljuskronor bibehållits på Skultuna bruk. Den sista tidens produktion betecknar en återgång till Mats Hornafwer vackra stil. Begreppet kyrkljuskrona har nästan blivit synonymt med Mats krongjütarens konstfulla alster.

Bengt Cnattingius.

Källorna till musiken i den nya mässboken.

Aposteln Paulus låter oss i förbigående få en del upplysningar om sången i den kristna gudstjänsten. »Talen till varandra i psalmer lovsånger och andliga visor och sjungen och spelen till Herrens ära i edra hjärtan», säger han i Efeserbrevet (Ef. 5: 19). I Kolosserbrevet finnes en motsvarighet till dessa uttalande. Vi se härav, att sång förekommit och att sångerna varit av olika slag. Vilka sånger, som avses med de olika beteckningarna, veta vi däremot icke. Säkert är blott, att »psalmer» icke äro psalmer ur psaltaren. Kanhända har man rätt, att av ordalagen (»talen till varandra») sluta sig till, att växelsång förekommit. Sådan fanns ju också i judisk gudstjänst.

Det ligger nära till hands att tänka, att de första kristna hämtade sina gudstjänstmelodier från sången i tempel och synagoga. Genom Idelsohns undersökningar och uppteckningar av gamla judiska melodier har man fått ett rikhaltigt material, vilket tyder på att detta verkligen varit fallet. Åtskilliga av dessa melodier ha ett så starkt släktttycke med några gregorianska sånger, att det knappast kan anses vara tillfälligt. Idelsohn har bl. a. samlat en del urgamla sånger, som bevarats bland judar i Jemen i Arabien. Där finns en psalmodi (A. Z. Idelsohn, Gesänge der jemensischen Juden, Nr. 16, 1914), vilken har en omisskännlig likhet med gregoriansk psalmodi. Den bygger på psalmversens tudelning och